

نقش اخلاق عالی انسانی و نقش کنترل و نظارت،

در بهبود اخلاق پژوهشی تحقیقات دانشگاهی

عبدالرحیم کشاورز^۱

محیا قادری^۲

طیبه صادقی^۳

براتعلی منفردی راز^۴

چکیده

رشد و توسعه شگفت انگیز علوم در چند دهه اخیر، دانشمندان و پژوهشگران را با شرایط متفاوت و تنگناهای مختلف روبه‌رو کرده است. گسترش بد اخلاقی علمی و پژوهشی و استفاده ابزاری از علوم و نوآوری های علمی، جامعه علمی و دانشگاهی را به چالش کشیده است. رعایت اصول اخلاقی رکنی مهم در اثربخشی پژوهش‌ها و در واقع یکی از راه‌های ارتقای کیفیت و اعتبار پژوهش‌های علمی است. نقش اخلاق عالی انسانی و کنترل و نظارت بر بهبود کیفیت اخلاق پژوهشی در تحقیقات دانشگاهی چیست؟ راهکارهای بهبود اخلاق عالی انسانی و کنترل و نظارت در تحقیقات دانشگاهی چیست؟ در پاسخ به سوالات مطرح شده؛ بنظر می‌رسد مشکل بد اخلاقی پژوهشی ریشه در دو عامل اصلی اخلاق عالی انسانی و کنترل و نظارت از سوی نهادهای زیربند می‌باشد. از آنجا که نظارت و کنترل بخصوص در رعایت اخلاق پژوهشی تحقیقات دانشگاهی، بسیار راه‌گشاست، رعایت این دو اصل و بنیادی کردن آن می‌تواند ما را در بهبود هرچه بهتر تحقیقات دانشگاهی یاری کند. این مقاله که به شیوه کتابخانه‌ای گردآوری اطلاعات شده، به تبیین و طبقه‌بندی این عوامل پرداخته و در پایان راهکارهایی جهت ارتقای آن‌ها پیشنهاد شده است.

واژه های کلیدی : تحقیقات دانشگاهی، اخلاق عالی، اخلاق پژوهشی، کنترل و نظارت.

۱. مقدمه

در عصری که شاهد تحقق جامعه اطلاعاتی و گذرای به جامعه صنعتی هستیم، بحث از پژوهش و پرداختن به آن اجتناب‌ناپذیر است. به اصطلاح علمی، پژوهش، یعنی تلاش و کوشش نظام‌مند علمی محقق یا دانشمند برای حل مسئله علمی و پاسخگویی بهتر به نیازهای بشری (محمودی، ۱۳۸۶: ۱۳۲). راحت‌طلبی، رویای شهرت و پیشرفت سریع، در برابر دشوار بودن پژوهش و سوسه‌هایی هستند بر سر راه محقق تا او را از جاده انصاف و رعایت حقوق همکارانش باز دارد. تقریباً تمامی حرفه‌ها از قوانین رسمی و مکتوب برخوردارند (اسلامی، ۱۳۹۰: ۲۷) [رعایت مجموعه این قوانین، همان رعایت موازین اخلاق می باشد که به بیانی دیگر [اخلاق به منزله آیین‌نامه‌ای است که انسان موظف است آن را رعایت کند (خالقی، ۱۳۹۰). [بنابراین [رعایت اصول اخلاقی را در فرآیند تحقیق و پژوهش اعم از انگیزه تحقیق، نحوه پژوهش و نتیجه پژوهش، اخلاق پژوهشی گویند. اخلاق پژوهش نیز، شاخه ای از اخلاق حرفه ای است که به بررسی مسائل اخلاقی در حرفه پژوهش می پردازد (همان).

۱. دانشجوی کارشناسی پیوسته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان شهید مطهری شیراز a_keshavarz72@yahoo.co

۲. دانشجوی کارشناسی پیوسته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان امام جعفر صادق (ع) بجنورد mahya2616@yahoo.com

۳. دانشجوی کارشناسی پیوسته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان امام جعفر صادق (ع) بجنورد sadeghi.tayebbeh@hotmail.com

۴. استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان sotan3193@yahoo.com

اخلاق در آموزش عالی مفهومی چند بعدی است و منشاء اثربخشی در آن می‌باشد، به همین دلیل مورد توجه بسیاری از دانشگاه‌ها قرار گرفته است. تنوع تحقیقات در زمینه اخلاق حرفه‌ای پژوهشگران و مسئولین را با متغیرها و ابعاد بسیاری در این خصوص مواجه کرده، ولی به ندرت دیدگاه‌ها و تجارب کارکنان در مورد عوامل اثرگذار بر اخلاق حرفه‌ای مورد بررسی و توصیف قرار گرفته‌است (مصباحی و عباس زاده، ۱۳۹۲: ۲). تحقیقات بسیار زیادی که در زمینه اخلاق عالی انسانی در بهبود اخلاق پژوهشی انجام گرفته است به عنوان نمونه خسروی و باقری (۱۳۸۷) در مقاله خود بیان می‌کنند که بحث درونی شدن ارزش‌ها بر اساس این پایه نظری انجام می‌شود که عمل آدمی بر مبنای سه‌گانه "شناختی"، "گرایشی" و "ارادی" شکل می‌گیرد. همچنین فراستخواه (۱۳۸۵) در مقاله خود معتقد است که ارتقای مداوم کیفیت علم، دانشگاه و آموزش عالی، مستلزم توسعه درونزای فرهنگ ارزشیابی است که به نوبه خود نیازمند روحیات و رفتارهای خودارزیابی، خودتنظیمی و التزام درونی به کیفیت در میان یاران و ذی‌نفعان آموزش عالی است. تاحدی که در این پژوهش‌ها بر مسائل مختلفی چون توجه به راهنمایی اخلاقی در پژوهش (دانشگاه مینه سوتا، ۲۰۰۳؛ مک فارلند و سوئیتو، ۲۰۰۸)، مسائل اخلاقی در تحقیقات آنلاین (جیمز و بوشر، ۲۰۰۷)، تأثیر آموزش بر درگیری دانشجویان در اخلاق پژوهشی (ژنگ و مور، ۲۰۰۵) و ارجاعات در پژوهش و اهمیت و مزایای استفاده از تحقیقات پیشینیان (اسلامی، ۱۳۸۹، کوک و دیویسون، ۲۰۰۳) تاکید شده است.

به طور کلی موضوع اخلاق در پژوهش در حال حاضر نسبت به گذشته پراهمیت‌تر شده‌است، زیرا در حال حاضر اولاً از افراد و مؤسسات علمی انتظار می‌رود نسبت به اقدامات خود مسئولیت‌پذیرتر باشند؛ در ثانی وجود رقابت بسیار شدید بین دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی در مواقعی، زمینه را برای بروز رفتارهای پژوهشی غیر اخلاقی مهیا می‌کند، زیرا نوشتن مقالات بیشتر و انجام تحقیقات بیشتر در بسیاری از موارد، به عنوان امتیاز تلقی می‌شود و عاملی است که از طریق آن افراد به موقعیت بهتری در زمینه تخصصی خود دست می‌یابند و این عجله برای دستیابی به موقعیت بهتر بعضاً باعث برخی رفتارهای غیراخلاقی می‌شود (مطلبی فرد، آراسته، محبت و دستا، ۱۳۹۱: ۹۷). بنابراین می‌توان گفت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نیازمند آموزش‌های پیشرفته‌ای در مورد استانداردهای حرفه‌ای و تعهدات اخلاقی تحقیق می‌باشند (آرتینو و براون، ۲۰۰۹). بنابراین بحث اخلاق پژوهش باید بر آموزش پژوهشگران در مورد اصول اخلاقی پژوهش که از قوانین و مقررات رایج و تدوین شده فراتر می‌رود و به تمامی مراحل و فرایندهای پژوهش از شروع تا انتشار داده‌ها توسعه پیدا کرده و مسائلی را دربر می‌گیرد که فراتر از حمایت از آزمودنی‌های انسانی یا مسائل مشابه آن است، متمرکز باشد (ادوارد و مسنر، ۲۰۰۲).

۲. تاریخچه اخلاق در پژوهش

آموزش عالی مظهر رشد و توسعه اطلاعات و دانش در جوامع و تامین کننده قدرت جوامع در عرصه رقابت جهانی می‌باشد. این پدیده روبه‌رشد به دلیل اهمیت ذاتی که دارد به صورت روز افزونی توسط جوامع، مورد اخلاق پژوهشی مدرن، با تمایل به حفظ آزمودنی‌های انسانی و در سال‌های ۱۹۴۶ و ۱۹۴۷ شروع شد و برای اولین بار قانون نورنبرگ منتشر گردید که تاکید عمده آن بر ضرورت کسب رضایت آگاهانه از آزمودنی‌ها برای پژوهش است (باقری، ۱۳۸۴). بیانیه نورنبرگ و اصول اخلاقی مطرح شده در آن زمینه را برای بوجود آمدن بیانیه هلسینکی در سال ۱۹۶۴ مهیا کرد (مینه سوتا، ۲۰۰۳)؛ (مطلبی فرد، آراسته، محبت و دستا، ۱۳۹۱: ۹۷). بیانیه هلسینکی نیز از مهم‌ترین بیانیه‌ها در زمینه اخلاق پژوهشی است (مارکزیک جو، دماثو، فستینگر؛

ترجمه خسروی، ۱۳۸۶) و باید افزود که اخلاق پژوهش به عنوان یکی از زیر شاخه های اخلاق هنجاری موضوع بسیاری از مقالات در زمینه های مختلف علوم بوده است (لشکر بلوکی، ۱۳۸۷: ۱۰۶)؛ (بوبر، ۲۰۰۱)؛ (استالکر، ۱۹۹۸)؛ (میلر، امانول، روسنستن، استرون، ۲۰۰۴).

۳. اخلاق در آموزش عالی

اخلاق عبارت از اصول و قواعد ارزشی است که بر تصمیمات و رفتار فردی یا جمعی، از منظر درست یا غلط بودن حاکمیت دارد. اخلاق، شناخت سره و بایسته از ناسره نبایسته و انجام فعل شایسته و ترک افعال ناصحیح و ناشایسته و به طور کلی هدایت افکار، اعمال و رفتارهای آحاد جامعه در مسیر خیرمشارک و منافع جمع است (هسمر، ۱۳۸۲)

اخلاق در آموزش عالی پاسخی است جامع که در پاسخ به این پرسش اساسی در میان اعضای جامعه دانشگاهی مطرح می شود که چگونه باید رفتار خود را در یک اجتماع علمی تنظیم کنیم؟ اساس اخلاق در آموزش عالی، ادراک جمعی دانشگاهیان از مسئولیت حرفه ای شان، است. به عبارت دیگر، جامعه دانشگاهی تنها با ادراک صحیح فعالیت های حرفه ای خویش، فلسفه وجودی این فعالیت ها، و مسئولیت های حرفه ای در قبال مردم و جامعه است که به ادراک اخلاقی عمیق در حوزه آموزش عالی نایل می شود (نعمتی و محسنی، ۱۳۸۹: ۱۵).

۴. اصل اخلاق عالی انسانی

آموزش و تحصیل در سطوح عالی منجر به ارتقای بلوغ شخصیتی و اجتماعی افراد، احترام آنان به حقوق بشر، آزادی های انسانی و گسترش صلح و افزایش مشارکت آنان در ساختن جامعه ای آزاد و پویا می شود. آموزش عالی همچنین منشا تغییرات مثبت اجتماعی و موجب ارتقای برابری، احترام و درک متقابل میان آحاد جامعه و گسترش وفاق و دوستی میان فرهنگ ها، ملت ها و مذاهب مختلف است. به عبارت دیگر، آموزش عالی، ادراک جمعی افراد از آرمان های متعالی انسانی نظیر عدالت اجتماعی، برابری حقوق ملت ها و صلح و توسعه جهانی را افزایش می دهد. تحقق اهداف والای آموزش عالی در جوامع مختلف مستلزم تعریف، پایبندی و رعایت اصول و معیارهای اخلاق علمی و حرفه ای توسط یاران و کنشگران جامعه علمی در هر کشور است. این امر در ایران به دلیل وجود اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی عمیق و ریشه دار، و میراث و آموزه های فرهنگی و اخلاقی ارزشمند و متعالی، اهمیتی به مراتب افزون تر می یابد. اما متأسفانه رعایت اصول اخلاق حرفه ای و دانشگاهی در حوزه آموزش عالی کشور توسط کنشگران و دست اندرکاران آن در سطوح و بخش های مختلف، جای نقد بسیار دارد که در این مجال نمی گنجد. بنابراین ضرورت می یابد تا توجه به اخلاق حرفه ای در حوزه آموزش عالی و نقش تأثیرگذار آن در توسعه پایدار این حوزه و در نتیجه کل جامعه بررسی شود و حقوق و مسئولیت های مرتبط با آن نظیر آزادی علمی و استقلال دانشگاهی که برعهده نقش آفرینان جامعه دانشگاهی گذارده شده، مورد مذاقه قرار گیرد (نعمتی و محسنی، ۱۳۸۹: ۱۱).

یکی از بزرگ ترین معضلات فرهنگ مادی، حذف اخلاق و معنویت از عرصه و زیرساخت علوم بشری است. این مشکل باعث ناشکیبایی تمدن مادی از هم زیستی مسالمت آمیز با تفکرات اخلاق گرا شده است. این سخن به معنای انکار وجود دانشمندان موحد و اخلاق گرا در درون حاکمیت نظام مادی نیست، اما حتماً به معنای فقر معنوی مفاهیم، احکام و معادلات موجود می باشد. در واقع؛ زیربنا و اصول موضوعه علوم موجود، بر اخلاق الهی و تالم معنوی استوار نیست و همین نگرش منفی نسبت به اخلاق الهی و رویکرد مثبت به اخلاق مادی باعث

شده است اخلاق متعبدان و متالهان و صاحبان ایدئولوژی های الهی، یک حرکت ضد اقتصادی در درون تمدن مادی قلمداد شود (محمودی، ۱۳۸۶: ۱۲۹).

در چنین فضایی، پژوهشگر بنا به انگیزه اخلاقی تحقیق می کند، نه لزومی می بیند منافع خود را به خاطر بعضی مسائل اخلاقی مادی گرا و فاقد پشتوانه منطقی به خطر اندازد، نه موضوع مورد پژوهش او در راستای اخلاق عالی بشری است و نه ساختار منفعت گرایانه جامعه اومانیسیم، مجال بروز اخلاق عالی انسانی را به او می دهد تا زمانی که مسیر، جهت و اصول موضوعه علم اصلاح نشود و اخلاق و معنویت جزء اصول قرار نگیرد، این مشکل لاینحل باقی خواهد ماند (همان: ۱۳۱).

ملاک ارزش در اسلام " انگیزه عمل " است. اسلام اصلاح نیت و پاک سازی را ملاک ارزش مندی فعل می داند (نیت پاک) و از آنجا که واقعیت انسان را روح و روان او تشکیل می دهد و روح انسانی پس از مرگ باقی و جاودان است، لذا در پی ریزی سعادت انسان باید زندگی دنیوی و اخروی او را در نظر گرفت (سبحانی، ۱۳۸۸)

- موارد زیر از جمله نکات اخلاقی است که پژوهشگران کشور باید به آن ها توجه داشته باشند:

۱. ۴. عشق به حضرت حق: دانش پژوهان باید سراسر وجودشان مالمال از عشق به حضرت حق باشد و در تمام صحنه های زندگی به نیروی لایزال قادر بی بدیل تکیه کنند. پژوهشگر همواره باید به درک این نکته ظریف نایل آید که قلب انسان حرم امن الهی است و در حرم الهی هیچ چیزی نباید ماوی گزیند. می توان این اصل را پایه و اساس سایر اصول دانست؛ زیرا اگر پژوهشگری همواره خدا را در یاد داشته باشد، در هر مرحله از پژوهش به درستی عمل می کند و اخلاق پژوهشگری را رعایت می نماید. اصولی مانند امانتداری، شجاعت، صداقت، عزت نفس و پرهیز از بیگانه باوری، در گرو رعایت این اصل مقدماتی است (خادمی، ۱۳۸۱: ۸۰).

۲. ۴. تهذیب نفس: چون نفس اماره انسانی، دائما او را به سوی زشتی ها و پلیدی ها سوق می دهد، لذا هر انسانی از جمله دانش پژوهان باید در مبارزه با آن به طور مستمر تهذیب نفس داشته باشند. اگر طالبی تنها درصدد کسب علم و معرفت باشد و به تهذیب مستمر درون خویش، نپردازد اشتباه او با انسان های دیگر متفاوت است. اشتباه او یک جامعه را به گمراهی می کشاند، زیرا نتایج پژوهش در سرنوشت جامعه تاثیر دارد (همان: ۸۳).

۳. ۴. عاشق علم بودن نه طالب مدرک بودن: پژوهشگران نباید علم را به خاطر مباحثات ورزیدن در نزد دیگران یا جلب توجه دیگران به سوی خود یا رسیدن به پست و مقام انجام دهند (همان: ۸۵).

۵. تأثیر نظام ارزشی و اخلاقی پژوهشگر در روند پژوهش

اخلاق و التزام به مبانی ارزشی اسلامی در روند پژوهش و تحقیق نیز تأثیرگذار است؛ یعنی در تشخیص بهتر و صائب تر دانشمند اثر دارد و به او کمک می کند تا حق را از باطل بهتر و سریع تر تشخیص دهد. برای اثبات این مدعا، بهتر است به بررسی رابطه تقوا و پارسایی با دانش و تحقیق بپردازیم. قرآن می فرماید: « ان تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا؛ اگر تقوای الهی پیشه کنید، خداوند به شما فرقان می دهد »^۱؛ یعنی نتیجه رعایت تقوا و بهره مندی از ملکه تقوا، اعطای قدرت تشخیص حق از باطل به افراد است. همچنین در آیه ای دیگر می فرماید:

۱. سوره: الانفال - آیه: ۲۹

« وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ؛ تقوای الهی پیشه کنید و در نتیجه خداوند به شما علم می‌آموزد. »^۱ این آیه علم‌آموزی را نتیجه تقوای الهی می‌داند (شریفی، ۱۳۸۸: ۱۳۸).

۶. تأثیر نظام ارزشی و اخلاقی پژوهشگر در تولیدات پژوهش

یکی دیگر از آثار اخلاق در عرصه پژوهش، در بخش تولیدات پژوهشی نمایان می‌شود. بی‌تردید، یک پژوهشگر مسلمان و معتقد به نظام ارزشی اسلامی، هرگز به خود اجازه نمی‌دهد در تولید محصولات نقشی آفرینی کند که خلاف نظام ارزشی اسلام باشد. برای نمونه، یک مسلمان هرگز نمی‌تواند به خود اجازه دهد برای پیروزی در جنگ، ابزارهایی تولید کند که جان انسان‌های بی‌گناه و مردمان عادی را به خطر می‌اندازد (همان: ۱۴۵).

۷. اصل کنترل و نظارت

به نظر ما، نه تنها نیاز به یک اصل اخلاقی دانشگاهی مهم می‌باشد بلکه این اصل باید بتواند به طور بالقوه‌ای گسترش یابد و مانعی برای آزادی علمی نباشد. ویلر، در مورد زندگی معلمان زنی که به طور آزمایشی، آموزش و تدریس در کلاس‌ها را می‌گذرانند، پژوهشی کیفی انجام داده است. بر اساس این پژوهش، مربیان خودشان پیوند بین سطوح تهدید و ایمنی (جسمی و روحی) را دریافت می‌کنند و توانایی آن را دارند تا تجارب غنی آموزشی برای دانشجویان‌شان را فراهم کنند (یحیی پور، ۱۳۸۹: ۱۴۴).

مدیران دانشگاهی می‌توانند با ایجاد محیطی اخلاقی و انسانی به پیشگیری از بروز مسائل و معضلات اخلاقی در دانشگاه بپردازند؛ البته این نظارت باید با هدف اصلاح و بهبود و نه با هدف بازرسی و تخریب صورت پذیرد. مدیریت و هدایت سازمان‌های پیچیده‌ای همچون دانشگاه‌ها، فراتر از آن است که مدیران همواره براساس مقررات و دستورالعمل‌های خشک، ایستا و از پیش تعریف شده به آن اقدام کنند (نعمتی و محسنی، ۱۳۸۹: ۲۵).

مدیران و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها باید با رویکردی اقتضایی و موقعیت محور، و بر اساس شرایط و اقتضائات خاص هر دانشجو عمل نمایند؛ به طوری که گاه سختگیری و شدت عمل در رعایت مقررات انضباطی و گاه گذشت و ملاحظت، می‌تواند تأثیر افزون‌تری بر دانشجویان داشته باشد. چنین است که پایبندی ظاهری دانشجویان به موازین دستورالعمل‌های اخلاقی را می‌توان به باور قلبی و اعتقاد درونی آنان نسبت به اصول و ارزش‌های اخلاق حرفه‌ای بدل نمود؛ زیرا دانشجویان امروز، مدیران و اساتید دانشگاه‌های فردا خواهند بود (همان: ۲۸).

۸. نتیجه گیری

توسعه روزافزون آموزش عالی در سطوح ملی و بین‌المللی و گسترش همکاری‌های علمی و فناوری دانشگاه‌ها در ابعاد جهانی و حتی میان دانشگاه‌ها و بخش صنعت و جامعه در کشورهای مختلف، ضرورت دستیابی به زبانی مشترک در ارتباط با رعایت اصول و موازین اخلاقی در حوزه‌های دانش، فناوری، نوآوری و کارآفرینی را اجتناب‌ناپذیر می‌نماید که تحقق این مهم، مستلزم بازنگری و اصلاح در ساختارها، فرآیندها، قوانین و نگاه‌های حاکم بر حوزه آموزش عالی و دانشگاه‌ها است. در این راستا باید خاطرنشان کرد که تغییرات پایدار در حوزه آموزش عالی هرگز از طریق الزام و اجبار و توسل به مراجع قانونی بیرونی حاصل نمی‌شود، بلکه از الزامات و پیش‌نیازهای تحقق این امر، ایجاد اعتقاد و باور مشترک در میان تمامی اعضای جامعه دانشگاهی و تقید و پایبندی به آن و فرهنگ سازی صحیح در این زمینه است.

در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی باید کمیته‌های اخلاقی، مسئولیت بررسی در شروع و نظارت بر امر تحقیقات را در تمام مراحل داشته باشند و براساس موافقت‌نامه هلسینکی و منشور اخلاقی و سایر مقررات محلی، پژوهش‌ها را مورد ارزیابی قرار دهند.

پرداختن به فرهنگ پژوهش و اصول اخلاق حرفه‌ای محاط بر آن، و همچنین توسعه مراکز تحقیقاتی کارآمد و تربیت پژوهشگران خلاق، متخصص و متعهد، تنها در تعامل و هماهنگی حداکثری میان سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدامات وزارت آموزش و پرورش و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری قابل تعریف است. بنابراین باید بسترهای تعاملی برای دست‌به‌کار شدن خود دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی و تخصصی و نهادهای حرفه‌ای فراهم گردد تا فرهنگ دانشگاهی و فرهنگ اجتماع علمی در کشور توسعه یابد.

۹. راهکارها و پیشنهادات

۱. ۹. تعدادی راهکار جهت بهبود اصل اخلاق عالی انسانی:

- ۱، ۱، ۹. نهادینه کردن فرهنگ، رعایت حقوق دیگران در پژوهش؛
- ۲، ۱، ۹. مسئولیت‌پذیری محققان نسبت به یافته‌های پژوهشی خویش؛
- ۳، ۱، ۹. رعایت حقوق مولف و پژوهشگر در فرایند و اختتام تحقیق؛
- ۴، ۱، ۹. ترویج فرهنگ تعهد در تولیدات علمی؛
- ۵، ۱، ۹. ایجاد زمینه و بستر کاهش فرآیندهای اداری و عوامل بورکراتیک سازمانی در راه پژوهش؛
- ۶، ۱، ۹. تقدیر و تشویق‌های مناسب برای تحقیقات نوین و خروج از چرخه قهرمان‌سازی؛
- ۷، ۱، ۹. برقراری همکاری‌های خلاقانه با استادان و دانشجویان در جهت بسترسازی برای نوآوری و دانش‌آفرینی و پیشرفت علمی؛
- ۸، ۱، ۹. اتخاذ تصمیمات مبتنی بر پژوهش، توسط مدیران و ارتقای جایگاه محققان و پژوهشگران در جامعه؛

۹، ۱، ۹. ایجاد واحدهای درسی در این زمینه در مراکز دانشگاهی و پژوهشی و آموزش اخلاق پژوهشی به دانشمندان جوان و پژوهشگران.

۲. ۹. تعدادی راهکار جهت ارتقای اصل کنترل و نظارت:

- ۱، ۲، ۹. ایجاد زمینه‌آشنایی دانشجویان با پایگاه‌های اطلاعاتی جهان و مقوله استانداردهای کیفی آثار و مقالات.
- ۲، ۲، ۹. آشنا کردن دانشجویان با سازمان‌های شفافیت جهانی و مقوله لیست‌های سیاه پژوهشگران.
- ۳، ۲، ۹. ایجاد زمینه‌های کنترل دقیق پژوهش و رساله‌نویسی در کشور.
- ۴، ۲، ۹. ترویج فرهنگ نقد و نقدپذیری برای بررسی آثار تولیدشده.
- ۵، ۲، ۹. رعایت حریم علمی تولیدکنندگان آثار علمی-پژوهشی.
- ۶، ۲، ۹. وضع قوانین دقیق در مورد ارتکاب بد اخلاقی علمی و پژوهشی

منابع

- قرآن کریم .
- اسلامی، سید حسن (۱۳۸۹)، مساله ارجاع به معاصران در اخلاق پژوهش، راهبرد فرهنگ.
- اسلامی، حسن (۱۳۹۰). اخلاق پژوهش و نگارش، به کوشش نرگس خالقی، درآمدی به فلسفه اخلاق پژوهش و مسائل آن، تهران: کتابدار.
- خادمی، عین الله (۱۳۸۱)، نقش دانشجویان در اسلامی شدن دانشگاه ها، فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، شماره ۱۵.
- خالقی، نرگس (۱۳۹۰). اخلاق پژوهش و نگارش، تهران: کتابدار.
- خسروی، زهره و باقری، خسرو (۱۳۸۷)، راهنمای درونی کردن ارزش های اخلاقی از طریق برنامه های درسی، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، شماره ۸.
- سبحانی، جعفر (۱۳۸۸)، رابطه اخلاق و دین، فصلنامه کلام اسلامی، شماره ۳۳.
- شریفی، احمدحسین (۱۳۸۸)، اخلاق پژوهشگران: بحثی درباره نقش پارسایی در پژوهش، نشریه پژوهش، شماره ۲.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۸۵)، اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش عالی، جایگاه و سازوکارهای « اخلاقیات حرفه ای علمی » در تضمین کیفیت آموزشی عالی ایران، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۱.
- لشکر بلوکی، مجتبی (۱۳۸۸)، چارچوب تدوین ارزش ها و اخلاق حرفه ای پژوهش های علمی و فناوری بر مبنای دو محور ذی نفعان و فرایند پژوهش، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۳ : شماره ۱ و ۲.
- مارکزیک جو فری، دمانتو دیوید، فستینگر دیوید (۱۳۸۶)، اصول طرح تحقیق و روش شناسی، ترجمه مریم خسروی، تهران، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران .
- محمودی، علی (۱۳۸۶)، نگرشی فلسفی بر اخلاق در پژوهش، مجله مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، شماره ۳۶ .
- مصباحی، مریم، عباس زاده، عباس (۱۳۹۲)، الگوی سیستمی اخلاق حرفه ای در آموزش عالی (تحقیق کیفی)، نشریه اخلاق زیستی، دوره ۳، شماره ۱۰ .
- مطلبی فرد، علیرضا؛ نوه ابراهیم، عبدالرحیم؛ لطفی، لیلا و محبت، هدیه (۱۳۹۱) نشانگرهای اخلاقی مدیران آموزش عالی؛ بارویکرد کیفی مبتنی بر تحلیل محتوا، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال ششم، شماره ۲۰ .
- مطلبی فرد، علیرضا، آراسته، حمید رضا، محبت، هدیه، دستا، مهدی (۱۳۹۱). اخلاق پژوهش در آموزش عالی: ویژگی های فردی و مسئولیت های حرفه ای پژوهشگران، مجله « دانش شناسی »، شماره ۱۹.
- نعمتی، محمد علی و محسنی، هدی سادات (۱۳۸۹)، اخلاق در آموزش عالی؛ مؤلفه ها، الزامات و راهبردها، فصلنامه اخلاق در آموزش عالی، شماره ۶۳.
- نوروززاده، رضا؛ افشار، عبدالله و رضایی، ندا (۱۳۸۹)، اخلاق علمی در فرایند پژوهش (بایدها و نبایدها)، فصلنامه اخلاق در آموزش عالی، شماره ۶۳.
- هسمر، ال. تی (۱۳۸۲)، اخلاق در مدیریت، ترجمه سید محمد اعرابی و داوود ایزدی، ویراست دوم، تهران : دفتر پژوهش های فرهنگی.

- یحیی پور، امید(۱۳۸۹)، اصول اخلاقی برای مراکز علمی و دانشگاهی، فصلنامه اخلاق در آموزش عالی، شماره ۶۳.
- سند چشم انداز بیست ساله (۱۳۸۴)، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- Artino. R. A; Brown. J. S(2009). Ethic in Educational Research: a Cooperative Analysis of Graduate Student and Faculty Beliefs. *College Student Journal*, 43(2) , 599-616.
- Brennan, John: Managing quality in higher education, An international perspective on institutional assessment and change. Buckingham, OECD, SRHE and Open University Press, 2000, p 20-24.
- Edwards. R; Mauthner. M(2002). Ethic in Qualitative Research. Sage Publication: London.
- James. N; Busher. H. (2007). Ethical Issues in Online Educational Research: Protecting Privacy, Establishing Authenticity in Email Interviewing. *International Journal of Research and Method in Education*, 30(1), 101-113.
- Kock, N., ; Davison, R(2003). Dealing With Plagiarism in the Information Systems Research Community: a Look at Factors that Drive Plagiarism and Ways to Address them. *MIS Quarterly*. Retrieved from, [http://www. highbeam.Com /doc/1G1-111896849.html](http://www.highbeam.Com/doc/1G1-111896849.html).
- Macfarlane. B.; Soitoh. Y. (2008). Research Ethic in Japanese Higher Education: Faculty Attitudes and Cultural Mediation, Springer Science, DOI 10.1007/s10805-008-9065-9.
- Miller FG, Emanuel EJ, Rosenstein DL, Strauss SE. (2004). Ethical Issues Concerning Research in Complementary and Alternative Medicine. *JAMA*291 (5): 599-604.
- Roberts L (2001). A framework for considering the ethical aspects of psychiatric research protocols. *Comprehensive Psychiatry* 42 (5): 351-363.
- Sheikh. A(2000). Publication Ethics and the Research Assessment Exercise: Reflection on the Troubled Question of Authorship. *Journal of Medical Ethics*, 26(6), 422-427.
- Stalker K (1998). Some Ethical and Methodological Issues in Research with People with Learning Difficulties. *Disability & Society* 13 (1): 5-20.
- University of Minnesota Center for Bioethical(2003). A Guide to Research Ethic, <http://www.lib.uconn.edu/DoddCenter/ASC/dodphot1.htm>.
- Zhang. Y. ; Moore. K. E. (2005). A Class Demonstration Using Deception to Promote Student Involvement with Research Ethics, *College Teaching*, *Proquest Education Journals*. 53(4), 155- 158.